

Detektor lži jako nedílná součást kriminalistické teorie a praxe

Obecně lze konstatovat, že kriminalita se během minulých desetiletí stala masovým sociálním jevem. Stala se tak předmětem mnoha diskusí nejen odborné, ale i široké veřejnosti, která je jejím nárůstem v naší společnosti právem znepokojována. Z úst odborníků zazněl v minulosti opakovaně názor, že je možno kriminalitu chápat jako nejextrémnější článek sociální patologie. I když patologické jednání doprovázelo lidskou společnost odnepaměti, lze je považovat do jisté míry za běžný doprovodný jev do té doby, pokud se nevymyká alespoň základní kontrole. Z této skutečnosti jednoznačně vyplývá, že kriminalistická teorie i praxe vyžaduje neustálý vývoj a zavádění nových systémů, metod a prostředků, které by nepřestaly být účinné. Jedna z takových metod, používaná zejména kriminální policií v boji s trestnou činností, je metoda fyziodefekčního vyšetření - tzv. *detektor lži*.

Tato metoda je u nás považována za metodou mladou i když svojí podstatou zasahuje daleko do historie. Z dochovaných písemných záznamů víme, že v každé společnosti lidí se objevil problém odlišení pravdy a lži. Ve vztazích mezi lidmi je lež - v písemné či verbální formě, bohužel i dnes běžným jevem. Přes toto konstatování je však možno říci, že přirozeností člověka je hovořit pravdu. Při lhaní tak působí na psychiku člověka vlivy, způsobující změny v tzv. fyziologických reakcích projevujících se na periférii lidského organismu. Jedná se tedy o fyziologické reakce, kterými jsou například změny krevního tlaku, tepu, dýchání, svalového chvění apod. O tom, že hypotéza přímé souvislosti mezi lhaním a těmito reakcemi byla známa již před mnoha sty lety, svědčí písemné záznamy nalezené např. ve staré Číně. Zde je popisován ceremoniál odhalení pachatele vraždy, před kterého byla stejně jako před další podezřelé osoby postavena miska s rýží. Čtyři z podezřelých začali zvolna jíst, pátý zbledl, stěžil se držel na nohou a zoufale pohyboval čelistmi ve snaze spolknout alespoň několik zrněk rýže. Pro všechny přítomné byla jeho vina naprosto jasná. Při odvádění z prostranství se vrah ke svému činu doznal. Jednoduchost tohoto příběhu působí nezvykle, byť nepostrádá racionální jádro. Z pozice dnešních znalostí víme, že emoční aktivita, mající původ ve výrazné úzkosti a strachu, snižuje činnost slinných žláz. Prožil to snad každý - sucho v ústech před důležitým jednáním, zkouškou nebo rozhodnutím (zde je však třeba vzít v úvahu, že jde sice o projev strachu a úzkosti, nesouvisí však se lží). Podobné případy nacházíme i v historii starého Řecka, kdy Řekové řešili otázku zjišťování pravdy a lži na základě sledování frekvence srdeční činnosti. Byli si vědomi, že jestliže člověk lže, srdeční tep se zrychluje. Někteří lékaři těchto znalostí využívali např. k tomu, aby odhalili nevěru manželek prominentních občanů. Další podobou zjišťování pravdy a lži sledováním fyziologických reakcí bylo např. u některých afrických kmenů přímo očichávání podezřelých osob čarodějem nebo kouzelníkem. I zde je možno nalézt racionální jádro, neboť víme, že jednou z reakcí na psychický podnět je i nadměrné pocení.

Jen stěží si lze představit, že by se obdobné metody dochovaly dodnes. Celý vývoj a jeho průběh, ve kterém byly zjišťovány a poté i sledovány příznaky fyziologických reakcí organismu na vnější podněty, měl proto za následek vznik metody, prostřednictvím které bylo možno snímat specifické změny a funkce na povrchu těla pomocí vhodné techniky. S principy jejího využití je dodnes spojeno jméno amerického policejního důstojníka J. A. Larsona, který v roce 1921 zavedl do praxe detektor lži. Tento přístroj později zdokonalil L. Keller z Kriminologické laboratoře v Chicagu a nazval jej „polygraf“. Vzhledem k dobrým výsledkům při praktickém využití byl s úspěchem přístroj využit při vyšetřování osob podezřelých z podvodů a definitivně zaveden do výsledkové praxe americké policie.

Rozvoj používání těchto metod ve světě pronikl v padesátých letech i do tehdejšího Československa, které se této problematice začalo více věnovat až počátkem sedmdesátých let. V roce 1981 bylo na Kriminologickém ústavu v Praze zřízeno pracoviště fyziodekce, které začalo zpočátku experimentálně, později v konkrétních případech, provádět fyziodekční vyšetření na polygrafu a provádí je dodnes. Podle ohlasů z policejních kruhů za dobu používání této metody přineslo její uvedení do praxe jednoznačně pozitivní výsledky. O tom, jak tato metoda přispěla k objasnění jednoho ze závažných trestných činů v kriminalistické praxi východočeských policistů, vám poddhalíme v následujících řádcích.

V prosinci roku 1993 byla ve svém domku na Semilsku nalezena mrtvá jednadmdesátiletá paní S. Příčinou její smrti bylo zadušení jako následek rdoušení. Poškozená žena rovněž utrpěla rozsáhlé poranění hlavy, zlomeninu páteře a několika žeber. Provedeným šetřením bylo zjištěno, že pachatel vnikl do objektu domu z bývalého chléva, kde vyrazil okno i s rámem. Poté vnikl do místnosti, kde spala poškozená a kde došlo k jejímu napadení. Z místa činu byla odcizena kabelka paní S. spolu s vkladními knížkami. V rámci vyšetřování celého případu byl jako podezřelý z vraždy policií krátce na to zadržen místní jednatřicetiletý R., v minulosti již dvanáctkrát soudně trestán. Kriminalisté začali prověřovat důkladně jeho alibi. Následně se objevila celá řada rozporů v jeho výpovědích a svědectví dalších osob. Podezřelý R. s kriminalisty až nezvykle vstřícně spolupracoval ve snaze přesvědčit je o mylnosti jejich hypotézy. Neuvědomoval si však, že ve svých výpovědích uváděl stále nové skutečnosti, které však nezapadaly do kontextu samotné kriminální analýzy závažného zločinu. K ověření pravdivosti jeho výpovědi nakonec souhlasil s provedením vyšetření své osoby pomocí fyziodekčních metod.

Již cestou do Prahy byl R. značně nervózní a během jízdy vůbec nehovořil. Po příjezdu na kriminalistický ústav bylo ihned pristoupeno k samotnému vyšetření za přítomnosti psychologů. Program a otázkové série pro vyšetření byly s kriminalisty připraveny předem. Otázky byly zaměřeny na zjištění všech rozhodných skutečností, jež s uvedeným případem bezprostředně souvisely a které by měly být jednoznačně známy osobě především z místa činu. Jednalo se např. o přesného datumu smrti paní S., způsobu, kterým vnikl pachatel do domku zemřelé, způsobu a místa fyzického napadení zemřelé pachatelem, ke zjištění jednání zemřelé v

průběhu jejího napadení, ke zjištění pachatelovy přesné znalosti místa bytu zemřelé, k odcizení věcí z domku pachatelem apod. V průběhu vlastního vyšetření bylo chování R. výrazně podrážděné, přičemž jeho nervozita se stupňovala v otázkách, v nichž se cítil být zjevně ohrožen. Atypické reakce, zpochybňující pravdivost jeho odpovědí, byly později podrobně vyhodnoceny a z výsledků fyziodetekčního vyšetření bylo zjištěno, že podezřelému R. jsou známy některé rozhodující skutečnosti, jež mohl znát pouze pachatel nebo osoba blízká pachateli. Z výsledků tak např. vyplynulo, že R. ví, že pachatel vnikl do domku zemřelé v noci z 30. na 31. 12., tím způsobem, že vlezl dovnitř okénkem bývalého chléva od dřevěného záchodku zezadu, když vyrazil okénko i s rámem, přelézal otýpky s chrastím, které se sesunuly, vešel hlavními vstupními dveřmi do síně, kam vstoupil vstoje ... dále bylo zjištěno, že R. ví, že pachatel napadl nebožku, když právě ležela v posteli, na otomanu nebo gauči a to tak, že ji udeřil do obličeje, škrtil ji .... že ona při tom prosila a naříkala .... že pachatel se na místě činu choval tak, že mj. prohledal obytnou místnost a jinde nehledal, prohledával věci tak, že je vyhazoval na zem v síni, roztrhal slavník, přemístil stůl jinam .... že při odchodu z domu zanechal tělo zemřelé na zemi u postele zaházené hadry a odcizil zde peníze, vkladní knížky s červenými deskami, kabelku, ve které byly doklady která měla černou barvu a zavírání na kovový rám se dvěma kuličkami atd. atd.

Na základě analýzy všech otázek, zejména těch právně významných, tak kriminalisté spolu s pracovníky kriminalistického ústavu zjistili, že podezřelý R. tají některé zásadní skutečnosti. Následovalo vyhodnocení, z jehož výsledků vyšlo najevo, že mu jsou známy okolnosti týkající smrti paní S., že se pohyboval v domku paní S. když došlo k jejímu usmrcení, dále že měl v rukou některé věci, které patřily paní S. a také že dokonce ví, kdo ji usmrtil. Výsledky vyšetření zbavily policisty všech pochyb o jeho vražedném jednání a rozhodli se pro zpochybnění jeho předešlých výpovědí. Když se při rozhodujícím výslechu dostaly argumenty a spekulace podezřelého R. do slepé uličky, pod tíhou nezvratných důkazů se nakonec k vraždě přiznal. Soud mu tehdy vyměřil trest odnětí svobody v trvání sedmnácti let.

